

Ko je 8. septembra 1943 Italija kapitulirala in so se italijanski okupatorji odpravili proti domu, so to izkoristili partizani in jim pobirali orožje, s čimer so prišli do močne oborožitve. Hkrati so vse svoje sile usmerili proti svojemu največjemu nasprotniku (v komunističnem besednjaku so mu rekli "sovražnik").

Morija na Osolniku (1)

V ta namen so iz drugih predelov Slovenije priklicali večino partizanskih enot, da bi tako družno obračunali z vojaško organizirano protirevolucijo. Ta se je, slabo opremljena, izurjena in tudi motivirana za bojevanje s komunističnimi partizani, zatekla na grad Turjak, četniki pa v Grčarice. Ko pravimo, da so bili slabo motivirani, mislimo na to, da je bil edini motiv vaških straž to, kar pomeni njihovo ime, obramba domačih vasi pred ropanjem in terorjem revolucije. S pomočjo italijanskega težkega orožja (in tudi topničarjev) so obkolili Grčarice in Turjak ter ju po silovitem obstreljevanju zavzeli. Sledil je masaker zajetih ranjencev in vojnih ujetnikov.

Partizani in Italijani

Italijanske okupatorje, ki so storili nad Slovenci neizmerne zločine, so partizani usmerili proti Italiji. Nikogar niso aretirali in mu sodili za zločine, ki jih je naredil nad Slovenci. Seveda, ko pa so bili v kakšnem ključnem elementu njihovi zavezniki. Če ne bi bilo okupacije, komunisti nikakor ne bi mogli sprožiti in izpeljati revolucije, nasilnega boja za

prevzem oblasti. Poveljnike in med njimi tudi kakšnega generala so celo pospremili domov in jim pri tem pustili osebno oborožitev.

Ivan Maček v svojih spominskih piše, kako je sodeloval pri razorožitvi generala Ceruttija in njegove vojske pri Kočevju. Tistega generala, ki je prej pomembno sodeloval s partizani (oziroma partizani z njim). Ko je kak dan kasneje na Mašunu dohitel italijansko kolono, je tam zagledal "ubogega" generala. To je opisal z naslednjimi besedami: "Na Mašunu smo naleteli na večjo skupino Italijanov, ki so počasi ubirali pot proti domu ... Med njimi sem zagledal zgrbljenega človeka, ki se je šepaje držal mule za rep in si tako pomagal, da je lovil korak z drugimi. Ko smo se peljali mimo, sem ga po-

gledal v obraz: Cerutti! Bil je bled, kosmat, utrujen. Ustavili smo se. Izstopil sem in mu dal roko. Hvaležno mi je vrnil stisk in se grenko nasmehnil. Prav beden je bil videti. Dali smo mu nekaj hrane, zanj in za njegovega pribočnika. Nagovarjali smo ga, naj ostane pri nas, naj se ne vrača v Italijo, ker lahko pade Nemcem v roke. A odvrnil je, da ga vleče domov skrb za družino. Uredil sem, da so ga Italijani vzeli na tovornjak ..." (str. 208)

Peklenški krog

Tako torej. Partizani so nekaznovani zločinski italijanski vojski pustili celo tovornjake. Maček, kot vidimo, zelo sočuten človek, je generalu Ceruttiju pomagal, da se je domov lahko celo peljal. Generalu, ki nekaz-

novan slovenske zemlje nikakor ne bi smel zapustiti. Medtem sta partizansko vodstvo in z njim Ivan Maček-Matija izvajala veliko morijo nad slovenskimi protirevolucionarji, nad tistimi, ki so jih prej partizani s svojo revolucijo – omogočila jo je italijanska okupacija! – sami povzročili. Peklenški krog. Tisti Ivan Maček, ki je vodil povojne množične poboje, največji zločin v novejši slovenski zgodovini.

Umik pred partizani

Po italijanski kapitulaciji so se posadke vaških straž iz okolice Ljubljane in z Dolenjskega zbrale na Turjaku. Poveljnike je pri tem vodila predpostavka, da bodo zahodni zavezniki izkoristili italijansko kapitulacijo in se izkrcali na ta "izpraznjeni" prostor, od koder bi imeli bliže do Nemčije. Toda kasneje se je izkazalo, da do toliko zelenega izkrcanja v Dalmaciji in Istri ni prišlo. Partizani so imeli zato proste roke za obračun s protirevolucijo. Ker so nekateri na Turjaku spoznali, da bi lahko bilo grajsko obzidje past, se je v nedeljo, 12. septembra 1943, po posvetovanju del oficirjev odločil, da gredo s svojimi vojaki na Zapotok. Vodstvo teh enot je prevzel Albin Cer-

Ivan Maček: nagrobnik

kvenik. Na Zapotoku in okoliških vaseh se jih je zbralo okoli 800. Na Turjaku jih je ostalo okoli 700.

Na Zapotoku je Cerkvenik tam zbrano vojsko formiral v tri bataljone. Nadporočnik Milko Pirih je bil imenovan za poveljnika 3. bataljona in je bil z njim poslan na Osredok, naselje dva kilometra jugozahodno od Zapotoka proti Robu. Od tam je 14. septembra zvečer odšla glavnina, okoli sto mož, na Veliki Osolnik, izpostavljeni razgledni pomol med Turjakom in Robom. V njej so bili vaški stražarji iz Sv. Gregorja, Velikih Poljan, Deviče Marije v Polju in Bizovika.

Tomšičeva brigada

Medtem je turjaški grad napadla Tomšičeva brigada, zvečer pa jo je že zamenjala Gorenjska brigada, prav tiste dni je dobila novo ime Prešernova, ki jo je vodil komandant Dušan Švara-Dule. Pod njego-

viti, glavnini, ki se je ponoči zatekla k cerkvi na vrhu hriba, pa zjutraj preboj ni uspel, saj so bili povsem obkoljeni, imeli pa naj bi, kot je zapisal Strle v knjigi o Tomšičevi brigadi, že 8 padlih, med njimi je bil hudo ranjen v glavo tudi poveljujoči Ivan Habič iz Bizovika.

Najpodrobnejši opis spopada na Velikem Osolniku je objavil Franci Strle v 3. delu knjige *Tomšičeva brigada*, ki je izšla leta 1989 (str. 216—226). V njej pisec Habiča demonizira s psovko "bizoviški vrag", ki jo je povzel po skrajno pristranski in propagandni knjigi Štefanije Podbevšek *Sv. Urh*. Čeprav nam Strle poda grob, vendar obsiren prerez boja in naniza vrsto imen ljudi, ki so v njem nastopili in nekateri tudi tragično končali, je vrsta podatkov bodisi napačna, bodisi prirejena z namenom povečanja partizanov in demoniziranja branee se protirevolucije. Zločin, ki so ga storili na Osolniku, so pač morali zakriti ali vsaj opravičevati.

Jakličevo pričevanje

Jože Jaklič iz Toronta je bil član vaške straže pri Svetem Gregorju. Kot eden redkih preživelih je po 59 letih o neenakopravnem boju na Velikem Osolniku povedal naslednje.

"12. septembra popoldne smo prišli na turjaški grad. Tam smo bili dodeljeni enotam iz Polja in Bizovika, ki jih je vodil komandant Ivan Habič. Prejeli smo odvezo, nato pa se podali

Jože Jaklič iz Kanade, ki se je izognil poboju, govori v spomin tam pobitih.

proti Četežu, kjer smo prespali. Naslednji dan smo se odpravili na Zapotok, od tam pa naslednji dan na Osredok. Pozno zvečer 14. septembra smo se odpravili na Veliki Osolnik.

Postavili smo straže in legli po skednjih in kozolcih. Kmalu smo zaslišali streljanje v spodnjem delu vasi. Kar nas je bilo v bližini cerkve, smo se zatekli tja in postavili obrambo. Z vsilo nas je napadla Tomšičeva brigada. Branili smo se do 10. ure naslednji dan, ko nam je začelo primanjkovati streliva in vode, za katero so prosili ranjenci. Kaj se je kasneje zgodilo z njimi, ne vem, imeli smo tudi nekaj mrtvih. K cerkvi se

nas je zateklo 89. Ker ni bilo pomoči, smo se odločili za izpad, da bi prebili partizanski obroč, vendar je bil ta premočan, kar nas je prisililo k predaji. Gnali so nas v gornji del vasi in nas postavili v vrsto. Začelo se je zasliševanje s vprašanjem, koliko časa smo bili v vaški straži. Prvih 24 jih je odgovorilo, da so bili po deset mesecev ali več. Ko je prišla vrsta na mojega 17-letnega brata Franceta, je odgovoril, da je bil mobiliziran v nedeljo, kajti bil je v ljubljanski gimnaziji. Poslali so ga v drugo vrsto. Ko sem prišel na vrsto, sem odgovoril, da sem bil v vaški straži "od zdaj". Na vprašanje kako "od zdaj", sem mirno odgovoril, da sem bil tudi jaz mobiliziran. Partizan je zahteval izkaznico. Ko sem mu jo dal, je iz nje padel listek, potrdilo, da sem bil štiri mesece v internaciji na Rabu. Postavil me je poleg brata. Enako je odgovorilo tudi ostalih 55 fantov in bili so postavljeni v vrsto z nama. Zaenkrat smo bili rešeni. Rečeno nam je bilo, da se bomo šli boriti proti Nemcem, ostalih 24 pa gre v delavski bataljon.

Nišo skupino so takoj pospremili do cerkve, kjer smo vzeli puške in nahrbtnike, nato pa nazaj v vas. Ko smo prišli do prvih hiš, je mimo nas šla proti cerkvi prva skupina. S povešenimi glavami in bledimi obrazi so tiho, drug za drugim, obdani vsak z dvema partizanoma, stopali v smrt, ki so jo gotovo že slutili.

Po 59 letih jih imam še vedno pred očmi in se nekaterih dobro spominjam, še posebej tistih, s katerimi smo bili skupaj več mesecev. Ne morem pa pozabiti Martina Dimnika iz Obrij pri Deviči Mariji v Polju, ki je stopal na čelu kolone z zravnanjo glavo. Medtem so partizani nam pripravili "politično uro", ki jo je vodil brigadni komandant.

Kaj se je dogajalo pri cerkvi, nisimo vedeli, vendar smo slutili, saj so se partizani od tam hitro vrnili. Razdelili so nas po četah in imel sem srečo, da sva bila z bratom skupaj. Rekli so nam, da bomo šli proti Nemcem, kajti brigada da je močna, saj naj bi nas bilo okoli 2500. V

soboto smo prišli v Cerknico in tam prespali v Sokolskem domu. Zjutraj so nas napadli Nemci z Rakeka in razkropili smo se na vse strani. Proti večeru sem pribežal domov v Andol. Skrival sem se v bližnjem gozdu in imel pregled na cesto, ki iz Velikih Lašč vodi proti Svetemu Gregorju. 23. septembra sem zagledal sprevod z devetimi belimi krsdami na vozovih, za njimi pa so stopali sorodniki in spremljali umorjene na domače pokopališče."

Krivični očitke

Jože Jaklič je danes ena redkih preživelih prič takratnih dogodkov. 15. septembra 2002 je ob blagoslovitvi spominske plošče na Velikem Osolniku z gornjimi besedami orisal takratno tragedijo in partizanski zločin. Živi v Torontu v Kanadi, je oče petih otrok in dedek devetnajstih vnukov.

V povojni publicistiki se je precej špekuliralo, da je vodstvo na Zapotoku pustilo skupini na Velikem Osolniku in Osredku na cedilu. Toda pri tem so pozabili na bistvo problema, da nihče ni računal, da jih bodo partizani tako hitro obkolili. Glavnina na Zapotoku se je pred zločinskim partizanskim napadom zadnji hip umaknila proti Barju. V nasprotnem bi prišlo do velikih žrtev. Razmere je podrobno in objektivno opisal Janez Grum v dveh *Zbornikih Svobodne Slovenije* za leto 1964 in 1965.

Konec prihodnjic
Ivo Žajdela

Nova plošča na cerkvi sv. Lovrenca